

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 8 Sayı: 38 Volume: 8 Issue: 38
Haziran 2015 June 2015
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

AHİLİK TEŞKİLATINI GÜNCELLEMEK UPDATING OF THE AKHISM ORGANIZATION

Bekir ŞİŞMAN*

Öz

13. yüzyılda Orta Asya'dan Moğol istilası nedeniyle Anadolu'ya gelen sanatkarların, esnafın ve tüccarın kurduğu bu teşkilat Selçuklu devletinin yıkılmaya yüz tuttuğu bir devirde sosyal nizamı tesiste ve Osmanlı Devletinin kuruluşunda büyük rol üstlenmiştir.

Ahilik, yaşanabilir bir toplum oluşturma idealinin Osmanlı dönemindeki tezahür ediş biçimidir. Günümüzde çeşitli esnaf kuruluşlarına yahut bazı sivil toplum örgütlerine kimi imkânlar sağlamak suretiyle bu teşkilatın toplumsal anlamda işlevselliğinin sürdürülmesi ve toplumsal huzurun, kardeşliğin ve dayanışmanın teminine katkı sağlanması mümkün olabilecektir. Güncellenmiş olan bu sivil teşkilat, özellikle esnafın kendi arasındaki anlaşmazlıklarının çözümünde, müşteri ile esnaf yahut esnaf ile idareci arasındaki sorunların çözümünde ve işverenle işçiler arasındaki anlaşmazlıklarda arabuluculuk gibi bir işlev de üstlenebilir. Bu sistemi günümüze uyarlamanın bazı formülleri vardır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Güncel, Ahlak, Ticaret, Esnaf.

Abstract

In the 13th century, this organization at a time is bound to collapse of the Seljuk state in the social order of the facility and has assumed a major role in the establishment of the Ottoman Empire.

Akhism's purpose is the ideal of creating a livable society in Ottoman Empire. Today, it will be possible that possibilities by providing to the supply of social peace, brotherhood and solidarity by the opportunities to the various trades organizations or some civil society organizations. This civil organization that have been updated, it can also take a function as mediator especially in solving the conflicts between their trades, customers with the solution of problems between the administrators and artisans or craftsmen and in disputes between the employer and the workers. There are some formulas for adapting today of this system.

Keywords: Akhism, Actual, Ethics, Trade, Artisan.

A. Ahiliğin Tanımı, Tarihçesi ve Temel Prensipleri

Ahilik kurumunun temel dinamiği olan Ahi kelimesi, Arapça "kardeşim" manasına gelmekle birlikte, kelimeyi eski Türkçede "cömert ve yiğit" anlamına gelen ve fonetik olarak ahi kelimesiyle de benzerlik arz eden *akı* kelimesine dayandıranlar da mevcuttur.

Ahilik köylere kadar yayılan teşkilatıyla, milli birlik ve bütünlüğü, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı ilke olarak benimseyen; toplumsal ahlak kurallarına bağlı, milli bir toplum kurmayı amaçlayan; temel ihtiyaç maddelerini en kaliteli ve en ucuz biçimde üretmeyi öngören, 13.yy.'da kurulup

* Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

gelişen ve Osmanlı döneminde kurumsallaşmış bir örgüt biçimidir (İvgin, 1996: 71). Ayrıca Ahilik için; Türk yardımseverliğinin, doğruluk ve merhametinin bir alaşımıdır denilebilir.

Orta Asya'dan İran yoluyla Türkiye'ye 11.yy.'da gelen Türkler büyük çoğunlukla göçebe olduklarından sanat ve mesleki açıdan çok yetersizdiler. 13. yy.'ın ilk yarısında Türkistan'dan Moğol saldırısı önünden kaçıp gelenlerin büyük çoğunluğu ise esnaf ve sanatkâr idiler. Bunların gelişi ile Anadolu'da kısa sürede Ahilik teşkilatı kuruldu ve yayıldı. Bu kısa süreli gelişme bize, bu geleneğin Türkistan yöresinde çok önceden kurulmuş ve yayılmış olduğunu da göstermektedir (Çağatay, 1990: VI).

Ancak bu teşkilatı Anadolu'da kuran ve kurumsallaştıran kişi Orta Asya'dan Anadolu'ya gelip yerleşmiş olan Ahi Evran'dır. Teşkilatını pek çok şehir, kasaba ve köyde kurduktan sonra Kırşehir'e yerleşmiş, ömrünün geri kalan bölümünü orada tamamlamıştır. Kendi mesleği debbağlıktır. Dericilerin piridir. Hacı Bektaş-ı Veli ile de dostlukları vardır. Bu özellikler dikkate alındığında onun teşkilatçı kişiliği yanında bir meslek erbabı ve mutasavvıf bir zat olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz.

Esasen İslam kardeşliği ilkesine dayandırılarak Osmanlı döneminde (13. yy.'ın ilk yarısından 19. yy.'ın ikinci yarısına kadar) Anadolu'da, Balkanlar'da ve Kırım'da yaşayan Türklerin ve dolaylı olarak Osmanlı tebaasının sosyo-ekonomik ve politik durumlarına yön veren bir sivil teşkilat olarak kurulan Ahiliğin, kurum olarak en belirgin özelliği, misafirperverlik, yardım severlik, doğruluk, bir sanat ya da meslek sahibi olmak, üyelerini gündüz tezgâh ve atölyelerde işbaşında, geceleri Ahi zaviyelerinde sosyal ve ahlaki yönde eğitmek ve bilinçlendirmektir (Çağatay, 1990: VI).

Ahilik kurumunun üyesi olacak olan gençlerin, öncelikle ve özellikle tezgâhta ya da atölyelerde yetiştirilerek mükemmel bir beceri kazanmaları sağlanırdı. Bir yörenin Ahileri akşamları başkanları olan "Ahi Baba"nın zaviyesinde toplanırlar; bu toplantılar kimi günlerde, özellikle o şehir ya da kasabaya önemli bir yabancı konuk geldiğinde kesin olarak yemekli olurdu. Bu yemekler Ahi zaviyesinin mutfağında Ahilerce pişirilirdi.

Bir şehre ya da kasabaya gelen normal yabancı konuklar da Ahi zaviyelerinde, Ahi zaviyelerinin bulunmadığı yerlerde ise hayır sahiplerinin yaptırdığı ve köylere kadar yayılmış olan konuk evleri odalarında ağırlanırdı, hayvanla gelmişlerse hayvanlarına da bakılırdı. Yolların ve konaklama yerlerinin yetersiz, güvensiz ve haberleşmenin çok ilkel olduğu o çağlarda, bu odalar ve benzeri yerler son derece önemliydi. Bu nitelikteki yerler -Türklerde olduğu biçim ve nitelikte- dünyanın başka hiçbir ulusunda yoktu (Çağatay, 1990: 42).

Ahilikte, bir esnafın uyması gereken ahlaki kurallar öncelikle şunlardır:

1. Doğruluktan ayrılmamak
2. Cömert olmak
3. Alçak gönüllü olmak
4. İyi huylarını geliştirmek
5. Kendisini halkın ve tüketicinin faydasına hasretmek
6. Misafirperver olmak
7. Bir sanat ve iş sahibi olmak
8. Dindar olmak
9. Utanma duygusuna sahip olmak
10. Hile yapmamak
11. Yalan söylememek
12. Başkalarında kusur aramamak
13. Dedikodu yapmamak
14. İçki içmemek
15. Zina yapmamak
16. Zenginlere karşı minnetsiz olmak
17. Kimseye kin ve düşmanlık beslememek

18. Büyüklere hürmet, küçüklere şefkat göstermek
19. Nefsiyle ve şeytanla mücadele etmek.

Ticaret ahlakında yapılması istenmeyen şeyler ise şunlardır:

1. Hileli ve çürük mal satmak
2. Müşteriden fazla para almak
3. Bir başkasının malını veya emeğini taklit etmek
4. Satılan mal noksan tartmak veya bozuk terazi kullanmak
5. Sahte ve kalitesiz (fason) mal üretmek.

Sanatla ahlakı birleştiren, sosyal düzeni sağlayan Ahilerin üç şeyi açık olmalıdır: Eli açık olacak, kapısı açık olacak, sofrası açık olacak. Üç şeyi ise bağlı (kapalı) olmalıdır: Gözü bağlı olacak, dili bağlı olacak, beli bağlı olacak. (Karagüllü, 1996: 77).

B. Ahilik Kurumunun İşlevi

Ahilik kurumunu işlevi ve işlevselliği açısından şu beş maddede değerlendirmek mümkündür:

1. Çağının geniş kapsamlı bir Sivil Toplum Kuruluşudur / Hareketidir.
2. Bu kuruluş; toplumsal, ahlaki ve mesleki birtakım kuralları hayata geçirmeye çalışmıştır.
3. Mensupları gündüzleri dükkânda, atölyede yamak, çırak, kalfa ve usta olarak çalışırken, akşamları da bağlı buldukları zaviyelerde dini ve ahlaki eğitimlerine devam etmişlerdir.
4. Hareketin teorik yönü, Ahilerin ahlaki ve sosyal yaşam kurallarının toplandığı Fütüvvetnâmelerde yazılı kurallar halinde belirtilmiştir.
5. Bu teşkilat (lonca da diyebiliriz) otokontrol sistemine bağlı bireyler yetiştirmiştir. Yetersiz kalınan durumlarda da müeyyideler devreye konulmuştur.

Esnaf, iş yerlerinde mesleki eğitim alır; akşam da zaviyede toplanırdı. Burada ahi adayları bilgi, ahlak ve davranış konusunda eğitilirdi. Ayrıca bu zaviyelerde yemek pişirme, temizlik, misafir ağırlama, alış-veriş gibi toplum kuralları öğretilirdi. Haftada bir gün askeri talim yaptırılırdı. Sinema, tiyatro ve televizyon gibi eğlence araçlarının olmadığı o günlerde bu tür eğlendirici ve dinlendirici faaliyetlerin gerçekleştirilmesi de önemliydi.

C. Ahilik Ruhunun Günümüze Uyarlanması ve Sosyal Barışa Katkısı

Günümüzde Ticaret ve Sanayi Odalarına, Esnaf ve Kefalet Kooperatiflerine, Esnaf Odalarına, Çıraklık Eğitim Merkezlerine ve sivil toplum kuruluşlarına bazı imkânlar sağlanmak ve işlerlik kazandırılmak suretiyle, Ahilik teşkilatının toplumsal anlamda işlevselliğinin sürdürülmesi ve böylelikle toplumsal huzurun, kardeşliğin ve dayanışmanın teminine katkı sağlanması mümkündür. Özellikle esnafın kendi arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde, müşteri ile esnaf yahut esnaf ile idareci arasındaki sorunların çözümünde ve işverenle işçiler arasındaki anlaşmazlıklarda bu tür kuruluşlar arabulucu bir işlev de üstlenebileceklerdir. Bu durum ayrıca bu teşekküllere siyasal bir güç ve çeşitli imkânlar da sağlayacaktır.

Bugün Türkiye’de, özellikle sanayi kuruluşlarının yoğun olarak bulunduğu, küçük ve orta ölçekli sanayi bölgelerinde yahut esnafın yoğunlukta olduğu iş/ticaret merkezlerinde veya inşaat sektörünün yoğunlukta olduğu yerlerde ahilik kurumunun günümüzde modernize edilmiş/güncellenmiş biçimleri olarak kabul görebilecek olan dernek, oda ya da çeşitli esnaf teşekküllerinin şu faaliyetlerde bulunmaları öngörülebilir:

1. Öncelikle çocukların ve gençlerin meslek sahibi olabilmeleri için meslek edindirme kursları açılmalı ve ara eleman yetiştirilmek suretiyle gençlerin hayata hazırlanmalarına katkı sağlanmalıdır. Bunun için Belediyelerden de istifade edilmelidir.
2. Evlenecek olan gençlere yardım sandığı oluşturulmalı ve meslek sahibi olan gençlerin yuva kurmalarında ciddi katkı sağlanmalıdır.
3. Bu türden kuruluşlar cenaze organizasyonları yapabilir, cenaze sahiplerine nakli ve nakti yardım sağlayabilir.

4. Bölgede okul ve sağlık kuruluşlarının yapımı teşvik edilmeli ve bunun için önayak olunmalıdır.
5. Bu kuruluşlar, esnaf ve çalışanlar arasında ciddi mağduriyetler vuku bulduğunda (hastalık, ölüm, iflas vs.) mağduriyetlerin giderilmesi için çalışabilir, hatta bunun için bir yardım sandığı oluşturulabilir.
6. Gençlere, çalışanlara çırak ve kalfalara sportif faaliyetlerde bulunabilecekleri zaman, ortam ve imkân sağlanmalıdır. Bu durum onları hem kötü alışkanlıklardan uzaklaştırır hem de sosyalleşmelerine katkı sağlar.
7. Dernek veya odanın lokalinde akşamları veya hafta sonları konferans, seminer, sohbet tarzı eğitici, öğretici ve hayata hazırlayıcı programlar tesis edilebilir. Bu programlarda hayatın gayesi, insanın yaratışındaki hikmetler, insanların kendilerine, ailelerin ve diğer insanlara karşı taşıdıkları sorumluluklar, vatan sevgisi ve bağımsızlığın önemi, insanda hesap verebilirlik duygusunun güçlendirilmesi, doğruluk, dürüstlük ve erdem gibi ahlak ve maneviyatla ilgili konularda katılımcıların eğitilmesi sağlanabilir. Ayrıca bu eğitimler sayesinde bizi biz yapan temel kültür kodlarımız da gençlere öğretilir, en azından hatırlatılabilir. Böylelikle kültürümüzün genç kuşaklara aktarılmasına katkı sağlanmış olunur. Bunun için görsel ve işitsel malzemedan de yararlanılmalıdır. Ticaret ahlakının gençlere benimsetilmesi için onların önce ahlak ve maneviyata sahip olmaları sağlanmalıdır. Bunun için de değerler eğitimine önem verilmelidir.
8. Çıraklık Eğitim Merkezlerine yeni görevler yüklenmeli ve mutlaka haftada bir gün birkaç saat de olsa sanayide çırak ve kalfa olarak çalışan gençleri dini, ahlaki ve manevi yönden rehabilite edecek olan derslerin verilmesi sağlanmalıdır. Her çırak haftada bir gün öğleden sonra zamanını derslerin verileceği mekânda geçirmeli; hatta öğle yemeğini de orada ücretsiz yiyebilmelidir. Çıraklara yahut diğer çalışanlara psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulabilir. Bunun için psikologlardan, pedagoğlardan, din eğitimcileri ve din psikologlarından yardım alınmalıdır. Bu program dahilinde insani değerler ve ticaret ahlakı ile ilgili kitapların okunması için kitap okuma saatleri de yer almalı.
9. Yine Çıraklar hayata ve topluma hazırlanmalı, toplumda nasıl davranmaları gerektiği hatırlatılmalı ve çeşitli görgü kuralları öğretilmeli. İnsanlar sanayiden, iş yerlerinden şehre veya evlerine geldiklerinde ayrı bir dünyaya geldiklerini düşünmemelidir.
10. İş yerlerine yakın yerlerde kurulacak olan büyük gıda pazarlarında veya kooperatiflerde, çalışanların ucuz alışveriş yapmaları ve alışverişin belli bir kısmını aylık maaşlardan ödenmesi sağlanmalıdır.
11. İş yerlerinde gayri ahlaki davranışlar, çalışana psikolojik baskı (mobing) uygulayanlar ve küfredenler, işe hile karıştıranlar ve çocuk istismarcıları mutlaka tespit edilmeli, takip edilmeli, uyarılmalı ve gerekirse cezalandırılmalıdır. Çalışana şefkatle, muhabbetle yaklaşılması ve ona değer verildiğinin hissettirilmesi çalışanın moralini de yüksek tutacak; bu durum üretimi de olumluk etkileyecektir. İşverenin evde kendi aile bireylerine gösterdiği dikkati ve şefkatli davranışı çalışanlarından esirgememesi salık verilmelidir. kısaca kendisine yapılmasını istemediği şeyleri başkalarına yapmaması öğütlenmelidir.
12. Halkın ve köylü vatandaşların organik olarak ürettikleri ürünlerini rahatça ve serbestçe ve doğal olarak da ucuz olarak pazarlayabilecekleri bir semt pazarının yoğun iş gücünün bulunduğu çalışma ortamlarının yakınlarında kurulmasına imkân sağlanmalıdır
13. Çalışanın hakkını mutlaka alması sağlanmalı; işverenin ve işçinin çalışma akdine riayet etmeleri için uğraş verilmeli ve aradaki anlaşmazlıkların çözümünde arabulucu olunmalıdır.
14. Yine esnafın ve çalışanın sesi olabilecek ya da şiire, düzyazıya yeteneği olanların yazı yazabileceği bir bülten, dergi veya gazete çıkarılmalıdır.

Dünyada terörü besleyen ve anarşiye sebebiyet veren iki önemli anlayış söz konusudur: Birincisi, "sen çalış ben yiyeyim anlayışı", ikincisi ise "benim karnım tok olduktan sonra başkasından bana ne anlayışı"dır. Ahilik felsefesi bu iki anlayışı kökten reddeder ve bu türden düşüncelerle mücadele eder. Demek ki Ahilik ta baştan terörü besleyen bu iki kaynağı kurutarak barışa çok önemli katkı sunmaktadır. Yine insanlar arasında kardeşlik ve sevgi bağını güçlendirerek, insanları yüce yaratıcının bir eseri ve emaneti olarak kabul edip, onlara eşit davranmak suretiyle barışa katkı sağlamış olmaktadır.

Hileli mal üretmek, karaborsacılık, stokçuluk, tartıda hile yapmak, sözünde durmamak, borcunu ödememek gibi ticari olumsuzluklar kanunlarla yasaklanmış olmasına rağmen, bu türden istenilmeyen durumların önüne maalesef ülkemizde ve İslam coğrafyasında pek geçilememektedir. Ahilik anlayışının günümüzde yeniden tesis edilmesi, bu tarz olumsuzlukların önüne geçilmesinde önemli bir katkı sağlayacaktır. Çünkü herkesin yanında bir polis, bir zabıta, bir savcı bulunduramazsınız. Ancak bu kamu görevini vicdanlara yaptırabilirsiniz. Açık söylemek gerekirse dünyada yaşanan zulmün, hukuksuzluğun, ahlaksızlığın, adaletsizliğin önünü manevi değerleri yeniden ihya etmekle alabiliriz. Biz öncelikle İslam dünyası için geçerli olabilecek formülü şöyle açıklıyoruz: Çağın teknolojik imkânlarına hem üretin hem de tüketim boyutuyla sahip olan, diğer yandan Kur'an ahlakıyla ahlaklanmış yeni bir nesille Türk-İslam medeniyetini çağın idrakine sunmak suretiyle hem çocuklarımızı, hem aile kurumumuzu, hem ticaretimizi hem de dünyayı yeniden mamur edebiliriz. Hiç olmazsa bu yolda ömür tüketmek bizim, milletimize, insanlığa ve de yaratıcıya karşı olan bir sorumluluğumuzdur. Bu durumun netice itibariyle bütün Müslüman coğrafya için çok hayırlı sonuçlar doğuracağı kanaatindeyiz.

Bu konuda kutsal kitabımızdan birkaç mesaj vermemiz hem bu prensiplerin dinimizdeki önemini hatırlatmak hem de Ahilerin beslendikleri temel kaynağın Kur'an-ı Kerim olduğunu vurgulamak açısından önemlidir. İsrâ Suresi 35. Ayet der ki: "Ölçtüğünüz zaman ölçüyü tam yapın, doğru terazi ile tartın. Bu daha iyidir, sonu daha güzeldir." Yine Hut Suresi 85. Ayette ise şu ilahi mesaj verilmektedir: "Ey kavmim, ölçüyü tartıyı adaletle tam yapın. İnsanların eşyasını eksik vermeyin. Yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın." Yine bir başka ayet-i kerimede yüce yaratıcı şu mesajını biz kullarına vermektedir. En'am Suresi 152. Ayet: "Yetimin malına, rüştüne erinceye kadar en güzeli dışında yaklaşmayın. Ölçüyü, tartıyı adaletle tam yapın. Akrabanız da olsa şahitliğinizde ve hükmünüzde doğru olun." Bu türden daha pek çok ilahi mesaj kitabımızda mevcuttur. Bu ilahi mesaja kulak veren hangi kul diğer kullara zulmedebilir. Yahut işine hile karıştırabilir. Her şeyden önce bu durumun yaratıcıya karşı bir nankörlük olduğunu ve bunun hesabının mutlaka kendisine sorulacağını düşünür ve umulur ki bunu yapmaktan çekinir.

Sonuç olarak dünyamız ve bölgemiz hem toplumsal değerler hem de milletlerarası ilişkiler açısından kırılgan ve hassas bir süreçten geçmektedir. Anadolu coğrafyasıyla birlikte, özellikle Balkan coğrafyası ve Orta Doğu gibi çok uluslu, çok kültürlü ve çok mezhepli bir bölgede barışın korunması ve sürdürülebilmesi için Ahilik kültürünün ve anlayışının tesis edilmesine, doğru anlaşılmasına, çağın idrakine yeniden sunulmasına ihtiyaç vardır. İsimler, devirler, şartlar, coğrafyalar ve yapılar değişken olabilir. Fakat idrak ve anlayışlar kalıcıdır; işlevsellik ise sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Bu nedenle biz Ahilik felsefesini temel olarak asıl burada verilmek istenen mesajı, anlayışı ve uygulamaları insanlara benimsetmeliyiz. Bu anlayışı önce ailemizden başlamak koşuluyla, şehrimize, ülkemize, oradan da bütün Türk ve İslam coğrafyasına şamil kılmalıyız.

KAYNAKÇA

ÇAĞATAY, Neşet (1990), Ahilik Nedir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

İVGİN, Hayrettin (1996), "Ahilerde Ahlaki Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması", I. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KARAGÜLLÜ, Mustafa (1996), "Ahilik Kültürü Haftası Kutlamalarının Dünü, Bugünü, Yarını", I. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.